

УДК 339.4.09.22

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ

О.В. Пугачевська, к.е.н., доцент

Н.М. Журавльова

*Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна**Пугачевська О.В., Журавльова Н.М.
Дослідження інтеграційних проблем в Україні.*

Розглянуто проблема співпраці України та ЄС в рамках Європейської політики сусідства, проаналізовано питання доданої вартості для України наслідків цієї співпраці. Виявлено переваги та недоліки, визначено додану вартість як порівняння цих переваг та недоліків, надано практичні рекомендації відповідно стосунків Україна-ЄС для підвищення ефективності концепції Європейської політики сусідства.

Ключові слова: євроінтеграція, концепція ЄПС, недоліки та переваги, додана вартість

*Пугачевская Е.В., Журавлёва Н.М.
Исследование интеграционных проблем в Украине.*

Рассмотрены проблемы сотрудничества Украины и ЕС в рамках Европейской политики соседства, проанализированы вопросы дополнительных преимуществ для Украины последствий этой политики. Выявлены достоинства и недостатки, определена дополнительная стоимость как сравнение этих достоинств и недостатков, даны практические рекомендации для повышения эффективности концепции ЕПС в отношениях Украины и ЕС.

Ключевые слова: евроинтеграция, ЕПС, недостатки и преимущества, дополнительная стоимость

Pugachevskaya E.V., Zuravlyova N.M. Research of integration problems in Ukraine.

In the article, the issue of collaboration between Ukraine and EU will be considered within the European Policy of Neighbourhood. Also the question of added value for future implications for Ukraine will be addressed. This paper formulates both advantages and disadvantages of increased collaboration between Ukraine and EU, discusses the added value from the comparison between both institutions. In short, practical recommendations are offered to increase efficiency of the European Policy of Neighbourhood conception.

Keywords: euro integration, European Policy of Neighbourhood conception, advantages and disadvantages, added value

Верховною Радою України ще в 1993 році, підкреслюється, що перспективною метою України є членство у Європейських Співтовариствах, а також західноєвропейських або загальноєвропейських структурах.

Актуальність проблеми взаємовідносин України з ЄС в процесах європейської інтеграції та кооперації є беззаперечна, тому аналіз наслідків такого процесу як доданої вартості для України стає ще більш важливим.

Одним з напрямків співпраці України та ЄС вже давно є запровадження концепції Європейської політики сусідства (ЄПС), яка була розроблена з метою уникнення появи нових ліній поділу між розширеним ЄС та його сусідами. ЄПС сприяє зміцненню добробуту, стабільності та безпеки як країн ЄС, так і сусідніх держав і потребує дій як з боку країн-сусідів, так і з боку Європейського союзу. Європейська політика сусідства – партнерство заради реформ із південними та східними країнами-сусідами ЄС – вже принесла відчутні та конкретні результати. Вона дозволила істотно поглибити стосунки Союзу із кількома найближчими сусідами, у т.ч. з Україною.

Аналіз досліджень і публікацій

Незважаючи на чисельні роботи в сфері розвитку Євроінтеграційного курсу України, проблемам наслідків цієї політики приділяється недостатньо уваги. В таких роботах як [3-5] достатньо уваги додано різним аспектам зміцнення стосунків між ЄС та Україною, розвитку та поглиблення транскордонного співробітництва [7, 8], забезпеченню безпеки [6, 9] та іншим проблемам. Проте проблемам наявних переваг й наявних недоліків уваги надано недостатньо. Майже зовсім не дослідженими залишаються проблеми аналізу переваг ЄПС як доданої вартості для України.

Сутність Європейської Політики Сусідства (ЄПС) є новим підходом Європейського Союзу до сусідніх країн з метою зміцнення стосунків між ЄС і країнами-сусідами ЄС, а також співпраці по створенню зони безпеки і добробуту, «кільця дружніх країн» на кордонах Європейського Союзу. ЄПС також покликана надати країнам-сусідам ЄС можливість тіснішої співпраці з ЄС в області політики, безпеки, економіки і культури.

Метою статті є дослідження стану та проблем співпраці України та ЄС в рамках Європейської

політики сусідства та аналіз питання доданої вартості для України наслідків цієї співпраці.

Для досягнення поставленої мети були використані наступні методи дослідження – індуктивний – збір, систематизація та обробка інформації; абстрактно-логічний та метод причинно-наслідкового зв'язку.

Основний матеріал досліджень

Досліджуючи переваги та недоліки Європейської політики сусідства для України, треба визначити сутність поняття доданої вартості та її характерні риси. Згідно з документами ЄС [1, 2], додана вартість, яку приносить ЄПС для країн-партнерів, має такі риси:

1) ЄПС пропонує засоби для більш поглибленого і сфокусованого політичного підходу ЄС у напрямку його сусідів, звівши разом головні інструменти ЄС і його держав-членів. Це сприятиме просуванню і підтримці завдань ЄС зовнішньої політики.

2) Виконання ЄПС безпосередньо відкриває перспективу руху кооперації до істотної міри інтеграції, у тому числі у впровадженні головної ідеї ЄПС про перспективу отримання частки внутрішнього ринку ЄС для сусідніх країн в обмін на прийняття європейських вартостей. Виконання ЄПС також уникатиме будь-якого виключення з процесу розширення Євросоюзу. ЄПС встановлює шляхи та засоби, якими країни-партнери беруть участь в ключових аспектах програм ЄС.

3) ЄПС відновлює можливість і інтенсивність (*scope and intensity*) політичної кооперації з країнами партнерами і зробиць це ефективнішим.

4) ЄПС підтримує реформи, які приносять додану вартість в різних напрямках економічного і соціального розвитку. Конвергенція економічного законодавства, зближення економік партнерів дає можливість зниження торговельних обмежень та стимулює інвестиції і скорочення безробіття.

5) ЄПС забезпечує стимул-реакції (*incentives*) для вирішення видатних проблем, які з'явилися в двосторонніх стосунках. Ці проблеми змінюються від країни до країни.

6) Плани Дій визначають пріоритети ЄПС і сфокусовані на виконанні існуючих угод.

7) Комісія ЄС запропонувала введення нового фінансового інструменту, Європейського Інструменту Сусідства, який звертається до специфічних питань міжнародної, міжнаціональної і регіональної співпраці (*cross-border co-operation*) країн-партнерів. Всі партнери ЄПС можуть користуватися цим інструментом.

8) Європейська Комісія запропонувала, що існуючі фонди мають бути значно збільшеними у зв'язку з новими фінансовими перспективами, які відповідають пріоритетам ЄС і ЄПС.

9) Єврокомісія досліджує можливості певних програм ЄС, просуваючи культурні, освітні, екологічні, технічні і наукові зв'язки.

10) ЄПС забезпечує підтримку, у тому числі технічну та інформаційну допомогу для партнерів, які бажають відповідати нормам ЄС.

Таким чином, ЄПС приносить додану вартість, виходячи за існуючу кооперацію, як для країн-партнерів, так і для ЄС.

Головна мета ЄПС – розділити блага ЄС з сусідніми країнами в плані зміцнення стабільності, безпеки і підвищення добробуту всіх зацікавлених країн. Для виконання цієї мети ЄС пропонує такі цілі Європейської політики сусідства у подальшому майбутньому, як сильна Європейська політика сусідства, спрощення легітимних короткострокових подорожей та амбіційніші довгострокові дії для регулювання міграції, подальша співпраця із країнами ЄПС для врегулювання заморожених конфліктів, інтенсифікація підтримки ЄС галузевим реформам у країнах-партнерах, зокрема у сферах енергетики, рибальства, транспорту, морської політики, дослідницької діяльності, інформаційного суспільства, освіти, працевлаштування, соціальної політики та боротьби зі змінами клімату.

Принципи, які сприяють економічній інтеграції, Європейський Союз запропонував як привілейовані відносини своїм сусідам, відданість спільним цінностям демократії та права людини, верховенство права, належне врядування, принципи ринкової економіки та сталий розвиток. ЄПС виходить за межі існуючих відносин, пропонуючи країнам-учасникам глибші взаємини на політичному рівні та ширшу економічну інтеграцію. Рівень очікувань від таких відносин залежатиме від міри, в якій ці цінності поділятимуть партнери та реформ, які необхідно створювати. Також в роботі розглянуто багато механізмів і методів, передбачених Європейською політикою сусідства, що використовуються для підтримки перехідних процесів в інших країнах, у т.ч. в Україні. Це Звіти, в яких дається оцінка політичного та економічного становища країни-партнера, а також розглядаються інституційні та галузеві питання для того, щоб визначити, коли та яким чином можливо досягти поглиблення відносин з відповідною країною. Це також двосторонні Плани дій, погоджені між ЄС та кожною окремою країною-партнером, які є Центральним елементом ЄПС і які окреслюють програму діяльності з проведення політичних та економічних реформ з визначенням коротко- та середньострокових пріоритетів. В рамках реформування механізмів допомоги ЄК, програми МЕДА, ТАСІС та різноманітні інші програми були замінені на єдиний інструмент – Європейський інструмент сусідства і партнерства (ЄІСП). Це набагато гнучкіший інструмент, спрямований на впровадження розробленої політики та призначений для розв'язання питань сталого розвитку та наближення до методологій і стандартів ЄС. Через механізми, що вже підтвердили свою ефективність в країнах з перехідною економікою і які зараз є членами ЄС, надається цільова експертна допомога (Технічна допомога та інформаційний обмін – ТАІЕХ), впроваджуються довгострокові твінінгові проекти з адміністраціями, підтримуються транскордонні контакти (Стратегічний документ з транскордонного спів-

робітництва ЄІСП), надається фінансова допомога (Інвестиційний інструмент та Інструмент фінансування програм ЄПС) та додаткове сприяння країнам-партнерам, що досягли найбільших успіхів у виконанні пріоритетних завдань щодо реформи управління (Інструмент реформи управління). У загальних Стратегічних документах для кожної країни на семирічний період, у Національних індикативних програмах на трьохрічний період і в детальних щорічних програмах визначені пріоритетні напрямки допомоги з боку ЄС, що надаватиметься в рамках функціонування всіх цих інструментів. У Стратегії також визначається запропонований Європейський механізм сусідства (ЄМС), впровадження якого відбувається у рамках Фінансової перспективи.

В роботі також розглянуті питання щодо існуючих інститутів та порядку фінансування програм ЄПС, які безумовно, підтверджують: хоч ЄПС відрізняється від питання потенційного членства, у її рамках пропонуються привілейовані відносини з сусідніми країнами, які розвиваються на засадах взаємного зобов'язання.

Сучасні форми та перспективи співпраці між Україною та ЄС в розрізі ЄПС проаналізовані на прикладах транскордонного співробітництва, програм Твіннінг та ТАІЕХ, реалізації концепції Східного партнерства. Слід зазначити, що поглиблення транскордонного співробітництва (ТКС) відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях й підвищення їх конкурентоспроможності шляхом мобілізації природно-ресурсного потенціалу сусідніх територій. Таке об'єднання зусиль для вирішення спільних та ідентичних проблем найбільш ефективно здійснюється через реалізацію транскордонних проектів у різних сферах суспільного життя. Транскордонне співробітництво в Україні стає одним з важливих напрямів європейської інтеграції, що здійснюється на регіональному рівні, і починає посідати провідне місце у процесі формування її регіональної політики. Тому регіональна політика держави у сфері розвитку транскордонного співробітництва повинна бути спрямована на організацію ефективної системи підготовки та забезпечення реалізації транскордонних проектів.

Аналіз сутності Програм Твіннінг та ТАІЕХ показує, що вони доповнюють одна одну. Проекти Твіннінг більш тривалі, вони вимагають ретельної підготовки, заходи ТАІЕХ – короткотермінові, доступні невдовзі після подання заявки. Твіннінг – це потужний інструмент для розбудови професійної та комунікаційної спроможностей державних службовців, їх розвитку як в інституційному, так і в персональному плані. Проекти Твіннінг в Україні реалізуються в таких сферах як гармонізація стандартів України у цивільній авіації з нормами законодавства ЄС; посилення регуляторної та юридичної складової регулювання енергетичного сектору; впровадження конкурентного законодавства в Україні; допомога в запровадженні нової системи державного фінансового контролю; посилення діяльності Національного агент-

ства з акредитації України та ін. Близько 20 проектів Твіннінг в Україні очікують на впровадження, включаючи в такі сфери як: посилення адміністративної спроможності державної митної служби, безпека харчових продуктів, розвиток українського центру сприяння іноземному інвестуванню як основного органу із залучення іноземних інвестицій, допомога міністерству охорони навколишнього природного середовища України у впровадженні закону про екологічний аудит та деякі інші.

ТАІЕХ (*Technical Assistance Information Exchange*) – це інструмент зовнішньої допомоги, що надається Європейською Комісією для обміну інформацією з метою розбудови інституціональної спроможності, необхідної для адаптації національного законодавства до європейських норм.

Відмінними рисами інструменту ТАІЕХ в Україні є сфокусованість на розв'язанні конкретних проблем розвитку та інтеграції, що вимагає від державних органів влади України ініціативного підходу, самостійного визначення своїх потреб, підготовки і подання заявок та мобільності, що дає змогу використовувати його для вирішення нагальних питань. У рамках інструменту ТАІЕХ за рахунок коштів ЄС здійснюються такі послуги, як надання експертів в якості радників, які допомагають розробляти законодавство у відповідності до норм та стандартів ЄС; навчальні візити, що дають змогу державним службовцям з України вивчити досвід країн ЄС у вирішенні практичних питань, пов'язаних із впровадженням і забезпеченням дотримання норм та стандартів ЄС; організація і проведення семінарів та робочих зустрічей з метою роз'яснення аспектів норм та стандартів ЄС широкій аудиторії.

Аналіз переваг ЄПС як доданої вартості для України, зроблений у роботі, дає можливість говорити не тільки про наявні переваги, але й про ненаявні недоліки. Наприклад, такі явні недоліки як консенсусний характер ЄПС; «єдиний гребінець» політики сусідства для країн з різними політичними, економічними, культурними особливостями, різними цінностями та амбіціями; розмитий характер перспектив, які пропонує ЄС в яскравій упаковці ЄПС; односторонній характер відносин у рамках ЄПС і неготовність ЄС «приспосовувати свою політику в рамках ЄПС до потреб і прагнень партнерів», а також фундаментальна риса ЄПС – її альтернативність процесу розширення – не можуть становити для України значну додану вартість ЄПС. Така співпраця між Україною та ЄС, де Плани дій складаються із зобов'язань української сторони, а участь ЄС зводиться, як правило, до фінансової та технічної допомоги; де пропонується спрощення візового режиму, а скасування віз взагалі відкидається ідеологією ЄПС – все це суперечить базовим основам ЄПС, які передбачають, що ця політика «повинна мати додану вартість і виходити далеко за рамки існуючої співпраці».

Враховуючи все наведене вище, Україна не може вважати ЄПС в її сучасному вигляді адекватною для своїх національних інтересів та прагнень,

зокрема курсу на європейську інтеграцію. Цілком очевидно, що ЄПС не є засобом досягнення членства в ЄС, а Україну більше цікавить не «європейська політика сусідства», а «європейська політика інтеграції».

Таким чином, стає очевидним, що саме прагнення визначити відносини ЄС зі східноєвропейськими сусідами, запобігти створенню розподільчих ліній внаслідок розширення ЄС та уникнути вакууму безпеки, стабільності і процвітання в сусідньому до ЄС регіоні стали головними факторами, що сприяли появі ЄПС. На жаль, консенсусний порядок прийняття рішень ЄС став на заваді утвердженню східноєвропейського виміру цієї політики. На догоду цьому порядку остаточна версія ЄПС набула універсалістського формату, яка однаково ефективно мала б застосовуватися до будь-якої країни-сусіда. Однак саме консенсусний характер ЄПС став її основним слабким місцем. Навряд чи країни з різними політичними, економічними, культурними особливостями, різними цінностями та амбіціями (як і є кінцевими цілями розвитку відносин з ЄС) із задоволенням сприймуть «єдиний гребінець» політики сусідства. Такий підхід неприйнятний хоча б з внутрішньополітичної точки зору цих країн, кожна з яких має право вважати свої відносини з ЄС унікальними.

В цьому зв'язку варто звернути увагу на те, що базовим принципом ЄПС є диференціація. Це визнано у відповідних документах ЄС. Цей принцип трактується як «необхідність брати до уваги специфічну ситуацію в рамках індивідуальних країн Східної Європи та Середземномор'я та рівень відносин з цими країнами». Аналогічна лінія проводиться і у комунікації ЄК де йдеться про готовність ЄС «приспосовувати свою політику в рамках ЄПС до потреб і прагнень партнерів».

Не викликає ентузіазму і невизначений та розмитий характер перспектив, які пропонує ЄС в яскравій упаковці ЄПС. Єврокомісія пропонує кінцевим результатом співробітництва у рамках політики сусідства укладення так званих «угод про сусідство». Однак якими повинні бути ці нові угоди, щоб стати якісним кроком вперед? У випадку України таким логічним кроком виглядає укладення асоціативної угоди. Передбачаючи тісний політичний зв'язок з ЄС та початок інтеграції до єдиного ринку за допомогою зони вільної торгівлі, такий документ лише відтворив би формат багаторічних відносин ЄС з південними сусідами та повністю підтвердив би тезу про цілісність та послідовність ЄПС.

Залишилася незмінною інша фундаментальна риса ЄПС – її альтернативність процесу розширення. Ідеологи ЄК вважають можливим «підсолонити» її компромісною формулою про те, що участь європейських країн у ЄПС не визначатиме наперед перспективу їхніх відносин з ЄС у майбутньому, відповідно до положень Договору про ЄС. Викликає сумніви ширість цієї формули, оскільки не всі країни – члени ЄС у захваті від неї. Крім того, її розпливчастість навряд чи може задовольнити суспільства європейських країн –

учасниць ЄПС, для яких європейська інтеграція є невід'ємним базовим елементом національної ідеї та фундаментом відносин з ЄС. Повною мірою це стосується України й саме розкриття інтеграційного потенціалу ЄПС може підвищити привабливість та довіру до неї з боку європейських країн – партнерів. Україну більше цікавить не «європейська політика сусідства», а «європейська політика інтеграції». Саме на цей чинник мають звернути увагу автори та ідеологи ЄПС.

Викликає неприйняття односторонній характер відносин у рамках ЄПС. Політика сусідства підкреслює спільну власність з країною – партнером свого головного інструменту – Плану дій. Однак на практиці переважна більшість положень Плану дій Україна – ЄС складається із зобов'язань української сторони, за аналогією до передвступних документів між ЄС та країнами-кандидатами. Участь ЄС зводиться, як правило, до фінансової та технічної допомоги. Якщо ЄС не готовий в обмін на реформи запропонувати перспективу членства, то на якій підставі він може наполягати на їх точному та неухильному виконанні? Водночас хочу підкреслити: всі внутрішні реформи Україна здійснює і продовжуватиме здійснювати виключно для себе, заради підвищення благополуччя власного народу, наближення до європейських цінностей і стандартів, незалежно від існування тих чи інших політик або документів у рамках ЄС. Звичайно, допомога європейської сторони, за що ми будемо вдячні, сприятиме нам швидше рухатися курсом реформ і полегшуватиме Україні шлях до неминучого членства в ЄС.

Неадекватним є також вимір регіонального співробітництва у рамках посиленої ЄПС. Для нас незрозуміло, чому основний акцент у пропозиціях ЄК щодо регіонального співробітництва у Східній Європі робиться лише на Чорноморському регіоні та ОЧЕС. У Брюсселі відомо про діяльність інших регіональних організацій у цьому регіоні, які часто відіграють провідну роль у еволюції політичного співробітництва, посиленні торговельно-економічних та гуманітарних зв'язків між країнами-членами. Отже, ЄС випускає з поля зору значний потенціал співробітництва з цими організаціями. Щодо України, то йдеться про такі міжнародні організації, як ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) та Центральноєвропейська ініціатива (ЦЕІ). Досить лише відзначити зростання значення ГУАМ у забезпеченні диверсифікації постачання енергоносіїв у Європу, зокрема розбудови шляхів поставок каспійських енергоносіїв. Не менше значення має діяльність ЦЕІ як орієнтира демократичних стандартів та сталого розвитку для країн регіону. Тому регіональний вимір посиленої ЄПС повинен передбачати механізми взаємодії ЄС з цими регіональними організаціями. У іншому випадку його цінність для України буде мінімальною.

Як відомо, у пропозиціях про посилення ЄС головним інструментом полегшення міжлюдських контактів між ЄС та країнами-сусідами пропонується укладення угод про спрощення візового

режиму. Однак одночасна можливість подальшої лібералізації режиму подорожей (аж до скасування віз взагалі) ідеологією відкидається в принципі. Інший принциповий інструмент посилення ЄПС – укладення зони вільної торгівлі як першого етапу економічної інтеграції сусідів до єдиного ринку ЄС найближчим часом буде винесений на розгляд у рамках переговорів щодо нової угоди між Україною та ЄС. До речі, низка середземноморських країн у рамках Барселонського процесу вже давно уклала двосторонні угоди про створення зон вільної торгівлі. Активно відбувається реалізація Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та ЄС в енергетичній сфері, планується початок переговорів про підписання всеохоплюючої авіаційної угоди. Водночас досить дискусійною виглядає пропозиція Єврокомісії щодо можливості приєднання країн – партнерів ЄПС до заяв і позицій ЄС з регіональних та міжнародних питань. По-перше, згідно з документами ЄС, ЄК не має компетенції вирішувати ці питання. По-друге, досить важко уявити практичну імплементацію цієї пропозиції, беручи до уваги склад учасників ЄПС. По-третє, у відносинах з європейськими країнами ця ідея вже активно реалізується протягом останніх років.

Висновки

Таким чином, всі ці пропозиції не можуть становити для України значну додану вартість

посиленої ЄПС. Більше того – це знов суперечить базовим основам ЄПС, які передбачають, що ця політика «повинна мати додану вартість і виходити далеко за рамки існуючої співпраці» [3].

Враховуючи все наведене вище, Україна не може вважати ЄПС в її сучасному вигляді адекватною своїм національним інтересам та прагненням, зокрема курсові на європейську інтеграцію. Цілком очевидно, що ЄПС не є засобом досягнення членства в ЄС. Лише ґрунтовний перегляд ЄПС з максимальним врахуванням потреб і прагнень її партнерів міг би сприяти її підтримці. У випадку України йдеться насамперед про чітку диференціацію між різними геополітичними групами країн ЄПС, з визнанням перспективи членства її європейських учасниць та про відповідну адаптацію її механізмів. Однак нині така диференціація може зруйнувати хисткий політичний консенсус серед держав-членів ЄС, тому виглядає малоімовірною. У цьому зв'язку пріоритетом наших відносин з ЄС залишатиметься успішне виконання Плану дій як тимчасового інструменту, що збігається з курсом реформ української влади, та укладення нової базової угоди, яка повинна створити міцний тривалий фундамент для досягнення стратегічної мети – членства в ЄС. Україна повинна стати частиною Євросоюзу, а не вважатися сусідкою Європи.

Список літератури:

1. Communication from the Commission to the Parliament and the Council - Implementation of the European neighbourhood policy in 2007. Commission of the European Communities. Brussels, 03.04.2008 COM (2008) 164. 11p.
2. Європейська політика сусідства. http://ec.europa.eu/external_relations/eastern/index_en.htm
3. План дій Україна – Європейський Союз. Європейська політика сусідства. <http://www.delukr.ec.europa.eu/data/doc/Action-plan-ukr.pdf>
4. Губерський Л.В. Україна – ЄС: формування нової стратегії взаємовідносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Інститут міжнародних відносин. - 2009.- № 13. – с.41-47.
5. Дзобко А. Україна та ЄС: сучасний стан та перспективи взаємовідносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Київ: Інститут міжнародних відносин.-2008. – Вип. 23. – С. 25-36.
6. Європейський вибір України. Навчальний посібник. Львів: Військовий інститут, 2007. - 216с.
7. Дудченко М.А. Західноєвропейський вектор інтеграції України// Міжнародні інтеграційні процеси сучасності. – Київ: Знання України, 2009.- 312с.
8. Спільна доповідь щодо виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, 36 с. http://www.delukr.ec.europa.eu/data/doc/PCA_report-ukr.pdf
9. Україна і світ. Навчальний посібник. 2-ге видання. Львів: Військовий інститут. – 2010. – 170 с.

Надано до редакції 19.03.2013 р.

Пугачевська Олена Володимирівна / Elena V. Pugachevskaya
pugachevskaya@ukr.net

Журавльова Наталя Михайлівна / Nataliya M. Zuravlyova
hanochka@gmail.com

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Дослідження інтеграційних проблем в Україні [Електронний ресурс] / О.В. Пугачевська, Н.М. Журавльова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 1 (6). – С. 122-126. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n1.html>